

Magyar karácsony Romániában

A mérai legáció

Ha megkérdeznék, milyen egy amerikai vagy angol karácsony, talán gyorsabban találnék rá szavakat, mint saját nemzeti – sőt, hogy neheztsem a feladatot – felekezeti ünnepünk jellemzésére. Pesten járva annyit hallani az angol-amerikai karácsonyi dallamokat, hogy egy idő után már kétségeink támadnak, vajon a Jézuska az angolon kívül beszél-e még más nyelven is. Az ünnepi kellékek olyannyira uniformizálódtak – magyarul amerikanizálódtak –, hogy az angyaloknak már Közép-Európában is tájékozódási nehézségeik akadnának a bevásárlási központok körül repkedvén, és aggódva kérdezetnék egymástól, honnan kezdődik az, ami már nem Amerika. A merészebb képzeletűek pedig olyasmin töprengenének, vajon merre van a magyar karácsony?

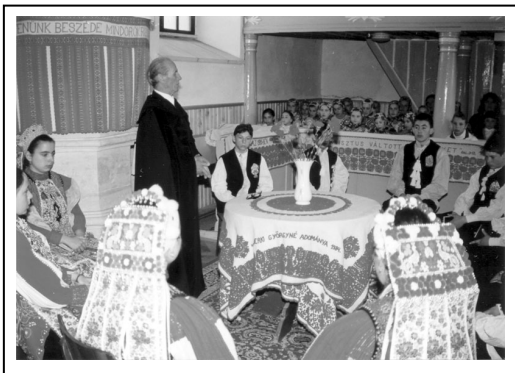
Hát most már tudok mutatni nekik egy helyet, ahol „biztosra” mehetnek, ha nosztalgiázni van kedvük, vagyis hungarikumot keresnek a karácsony műfajában. Igaz, át kell repülniük Magyarország határait, el egészen Erdélyországig. „Clujnál” már el kell kezdeni a leszálláshoz készülődést – néhány évtizeddel ezelőtt még itt is volt magyar karácsony, de most már „egyneműen”, „tisztán” funáros piros-sárga-kékben díszlik a város, románul és ortodoxul hallatszlik az ünnepi melódia. Az ízminták ugyan még őrzik az őslakosok guszthusát, mert még árulják a mákos bejglit és a krémessé töltendő hájas tésztát. A piaci kofák hordóiban is még megadóan várják a besavanyodott káposzták, hogy ünnepi étékké (töltött káposztává) alakuljanak a nemzeti hovatarozástól független fazekakban. Szóval onnan a magasból a konyhák illatfelhői már, vagy még Kolozsvár fölött is megtévesztően magyar karácsonyt ígérnek, mégis, hogy biztosra menjünk, az angyaloknak 15 km-rel odább, egy kalotaszegi kis faluban, Méréban ajánlom a landolást. Körülnézünk a kis hegyi településen: a vidék dimbes-dombos, s mivel fák nem takarják be a felszínt, a felszeg-alszeg rajzos vonulatai szemet gyönyörködteően adják ki a táj változatos formáját.

Ezúttal nem is akarom palástolni büszkeségemet, hogy eldicsekedjem: azon kiváltságosok közé tartozom, akiknek megadatott, hogy még a 21. század elején is valódi, töről metszett magyar karácsonyban legyen részük – igaz, Romániában. Sőt hozzáteszem – hogy fokozzam az irigységet –, itt a karácsonyt magyarul, ráadásul reformátusul ünnepelték. Mégpedig eredetiben. Nem volt ez hamisítvány, tanúsíthatom, hiszen jelen voltam, amikor készült. Mint afféle kiváltságos papi személy, tűzközelből szemlélhettem az eseményeket. Mert ennek az ünnepnek még „működött” az őseredeti központja, a templom és a parókia. Ünnep szombat-

* A lélek bensejéből kibomló írás szerzője teológiai intézetünk doktorjelöltje.

ján a forgalom itt vetekedett ugyan a „posztmodern” szentélyekével, a bevásárlóközpontokkal, csak éppen pénz helyett a kézzelfogható szeretet jelei és tettei halmozódtak a mindenki mindenkiért jegyében. Errefelé még találkoznak a tekintetek, amelyek ilyenkor csodaváróan csillognak. (Nem agyonshoppingolt lárvaarcok néznek át rajtam.) De Budapestet emlegetve folytatom még a hasonlítását: ott késő délutánra többnyire kiürül a város, siet mindenki magánkarácsonyozni. Ebben a faluban pedig éppen este hat körül volt a csúcsidő, mert a település aprajagyja, szegénye és gazdagja, magyarja és roma származásúja, jelmezestül, angyalszárnyakkal és pásztorbotokkal, báránybundákkal és hangszerekkel, kottákkal és énekeskönyvekkel a templom felé sorjázott.

Amikor beléptem a templomba... már kézzelfoghatóvá vált a másság (vagyis a magyarság). Isten házában belseje ünnepi díszbe öltözött. A szószék piros szőtt szoknyát viselt, amelynek a párja az úrasztalán virított terítőként (gondosan védve a templom legrégebb festett bútordarabját). A fehér falakon, a karzatokon piros hímzéses, írásos Igék. A padok fehérek, a karzatok égkékek, piros rózsásan díszítve, úgyszintén a faragott énekszámtartó

is. Az Árpád-kori alapokon 1849-ben újjáépített templom boltíves falai, arányai, rendezettsége az ősök letisztult ízlését, formaérzékét és puritánságát hirdette. A teltházas templomban nyilvánvalóvá vált számomra, hogy itt a falu nagy része még együtt karácsonyozik. Európában az ilyesmit már mutogatni kell, mint valamiféle ősrégi bennszülött találmányt, amit imitt-amott próbálnak feleleveníteni, leginkább vallásos buzgalomból indítatva. Itt azonban úgy tűnt, hogy szerencsére „még nem jöttek rá arra”, hogy másként is lehetne csinálni. (Talán azért, mert a Big Brother hangja idáig nem, vagy csak kihagyásokkal hallatszott el – hála a román műsorszóróknak.)

Magyarországi előregedő falvainkra gondolván szemem-szám elállt, amikor bevonult a „bevetésre kész”, kb. hetven főnyi ünnepi gyereksereg, akik közé még nem számláltam az óvodás aprószenteket. Ők jóval a műsoridőn túl folytatták a nagyok angyalmunkáját. Énekekkel, versekkel dicsőítették Istent. Ezen még az angyalok is elálmélkodhatnak, mert ismerjük el, hogy egy két-hatéves, csöpp kicsi ember számára nem akármilyen indítása ez a karácsonynak! A nagyobbak számára is derekas munka az ének és szövegmondás, de a méteren aluliaknak megszerezni a nagyünnepi templomos nép figyelmét, lefoglalni szemét, fülét akár egy-két mondat erejéig, mondhatni emberfeletti feladat! Mégis, az a sok száz tekintetfűrdő, amelyben ilyenkor megmártózhatnak, nem hétköznapi szeretetbevétel! A

szereplők átélhetik, hogy a nagyközösség magáénak tudja őket, saját jövőjüket látva bennük. Nekik pedig ilyenkor sok száz főre tágul a nagycsalád.

Talán nem is tudják ezek a gyerekek, mennyivel gazdagabbak, mint az a sok csonkacsaládos nagyvárosi egyke, aki ilyenkor többnyire csak a tv képernyőjétől remél embermeleget, akinek megveszik drága pénzen a karácsonyt, de mit se tud arról az ünnepről, amelyet ebben a kis faluban még a kicsik is maguk készítenek elő – a nagy egész részeként. A fővárosiaknak pedig kevés elképzelésük van arról, hogy – pestiesen szólva – milyen a „home made Christmas”. Mit sem tudnak arról a közösségi emlékezetéről, amely megőrzi ezeket az angyalmondatokot, még akkor is, ha a múltó idő többé-kevésbé kiostálja ezt a gyermeki agyakból. Az itt felnövekvők önazonosságának egy darabja, a gyermekkori múlt a Mari nénik és János bácsik elbeszéléseinek szövetében lelhető fel.

A közös szenteste a falu templomában – egy kis darab örökkévalóság. Ez az alkalom nincs áttéve és előrehozva, hanem akkor van, amikor az Isten azt megadta. Senki sem nézi ilyenkor az óráját, megülnek a kicsik (némi segítséggel) és a nagyok a karácsonyfaszagú lehelet-melegben. Együtt énekelnek, de úgy, ahogy nálunk már nem tudnak. Teljes szívből és tüdőből, és teljes elméből harsog a dal-lam. Csak ritkán kell az énekeskönyvbe pillantani. Tudják a szöveget könyv nélkül is, még otthonról, apáiktól, ósapáiktól.

Az éneklőkedvet ilyenkor különben sem hagyják a templomban. Az angyalok itt akár szabadnapot is vehetnek ki, mert a mérαιak átveszik tőlük a műszakot. Az istentisztelet után csapatosan indulnak el kántálni. A presbiterek kezdik a sort a parókiával. Aki ilyenkor olyan balga (vagy fáradt), hogy éjjél előtt nyugovóra tér, az ne bosszankodjék, ha néhányszor kiénekelik az ágyából. Mert illik a kántálókat enni-innivalóval fogadni. S ha akadna olyan házigazda, aki nem tudja a dolgát, azt eligazítja a rigmus:

„Eljöttem a fagyon, nem kopogtam nagyon.
Adjanak, ha vagyon, ne üssenek agyon.
Ha nincs a házba', van a kamarába'.
Adjanak ebbe az üres tarisnyába.”

Mindez még csak az ünnep előestéje. A java még eztán jön: a testi-lelki díszbe öltözés, amikor a harangszóra a kalotaszegiek népviseletbe öltözve a csikorgó havon útnak indulnak Isten háza felé. Fél órán keresztül szól a harang, hogy még a messziről érkezőt is a templomba kísérje. A presbiterek külön fogadják a papot, és a kézfogásos ünnepi köszöntésre „Isten hallgassa meg könyörgésünket”-tel felelnek. A lelkész előtt vonulnak be Isten házába, amely a sok-sok csillogó gyöngyös ünnepi ruhától ilyenkor olyanná válik, mint egy felnyitott ékszerdoboz.

Hideg téli napokon, amikor a természet színelvono kúrát tart az egyszínűen szürke, fekete vagy fehér változatokkal, akkor éppen karácsonykor ez a minden képzeletet felülmúló színorgia, amely itt a templomban fogad, felejtethetetlen, sőt gyógyító. (Kétlem, hogy más népek is tudnak ilyet. Vagy ha tudtak is, náluk bizonyára már „kiment a divatból”.) Itt még élnek a színek. Kibeszélik viselőjük ko-

rát, családi állapotát. Aszerint, hogy ki hol tart életútján, vonul fel az árnyalatok gazdag választéka: olykor párba kerül a vérbő piros és a mélyzöld, világít a bársonyos égkék. A kályhameleg barnát még jobban kiemeli a csillogó sárga, és a kazalnyi rózsza, a hímzett és festett virágok ezernyi változata – meseszép. Na és a gyöngyhímzések! Egy-egy fejké, párta két kilót is nyomhat.

Panaszkodott is az ifjabb nemzedék, hogy ez „nehéz viselet”, és sajnos ők már szívesen becserelik „úri ruhára” a „falusit”. Meg talán nekik még nem mondta senki, hogy a szépségért meg kell szenvedni. (Becsüljük meg ősanyáink munkáját, mert a nemzetközi divatdiktátorok még kegyetlenebbül bánnak el a szépséget bálványozó áldozataikkal.) Mindenesetre a mérai tele templom látványát depressziós embereknek receptre kellene felírni, mert elképzelni sem tudok hatékonyabb színterápiát, mint végignézni a díszbe öltözött seregen, amint az Úr asztala elé járul. Viszont kezdő papoknak – az amolyan városi aszfalt által nevelteknek – az úrvacsoraosztás ilyenkor kifejezetten ellenjavalt, mert az Ige-idézetek esetleg áldozatul esnek a váratlanul érintésközelbe kerülő színpompának.

A nagyvárosi életmód nagykanállal tömi belénk a multikultúrát (mindegy, hogy kérjük-e vagy sem), ezért valóban már-már egzotikumként éljük meg azt a fajta pihentető homogenitást, ahol azonban helye van roma származásúnak és a külföldinek, ahol előre tudhatóak az események, ahol rendje, menete van a dolgoknak, ahol a mozdulatok, az öltözékek, a színek mind önmagukon túlmutatóan üzennek, mégpedig évszázadok alatt letisztult, közérthető beszédet. Aki pedig ezt megzavarja, azt bizony megszólítják – legyen az akár a papné, ha nem úgy köti meg a kendőjét, ahogy azt kora és családi állapota előírja. Mert öntudatlanul is közösségbe gyúr az azonos viselet. Besorol egy adott helyre, és azon a ponton, mint élő láncszemet nélkülözhetetlenné tesz. Megkülönböztet és elvegyít. A tájékhöz, a nemzethez, a múlthoz köt. A dédnagymama főköttője ismerős az ősök kínjával és örömeivel, s belevegyül mindebbe jelenlegi viselőjének a sorsa. Testet ölt a folytonosság, a folytathatóság szépsége. Mintha ezek a ruhák már maguktól is tudnák az utat a templomig, hiszen váltakozó gazdákkal ugyan, de évtizedek óta róják az úrasztala és a családi asztal közti távolságot. Beléjük ivódott már nemzedékek tapasztalata, bölcsessége, bűne és kegyelme. Ezért is nehéz viselet. Korlátozza, lelassítja a mozgást, szabályozza a tennivalót, és mindennekfelett méltóságot ad. Megkérdőjelezhetetlenné válik a hovatartozás. A ruhát magára öltő számára az önazonosság történelmivé tágul. Átéletheti, hogy nincs egyedül a jól ismert úton az Isten háza felé, lélekben vele lépkednek a letűnt nemzedékek. Az ősök viseletével saját sorsán túl családját, nemzetét, történelmét is viszi az Úr asztalához, hogy megtisztulva, megigazulva térjen haza – velük.

A fogyasztói kultúra állandóan a legújabb „trend” ígézetében tart bennünket, és eldobásra ítéli a még egy életévét sem élt ruhadarabot. Mit tudnak a tiszavirág-életű ruhák a díszbe öltözésnek arról a varázsáról, amely már a magunkra öltés pillanataiban közösségbe von. Már csak azért is, mert az öltözködéshez is segítség kell, mégpedig az a tudás, amelyet még a nagymamák örökítenek át. Bennünket már idegen áramlatok uniformizálnak, díszaink is nemzetközi. Itt még kézzel

font szalmaharangocskákat és fűzött gyöngyhálós gömböket aggatnak a karácsonyfákra. Méréban még történik, hogy az ősanyák vonalai, ízlés- és színvilága az utódokon megelevenedik. Nincsen eldobandó holmi. Az időtlenné vált ruhák újra és újra testre szabódnak. Beleöltődnek az egyéni méretek. Ez a viselet a pillanatnak élés helyett a magyar múltba, s a még azon is túlra, egyfajta magyar időtlenségbe – hogy ne mondjam –, örökkévalóságba helyez.

Nem Méra az egyetlen falu itt Kalotaszegen, ahol a népviselet még elevenen él. Ünnepe harmadnapján kórustalálkozó volt itt. Összesereglettek az egyházközségek énekesei. Akadt ruhaválaszték bőven, ami – ahogy ők mondják – a falusi ruhát illeti. Igaz, az influenzajárvány ugyancsak megtizedelte a kórustagokat, de az itteni énekes istentisztelet vetekedett akármelyik brit gyülekezet „carol service”-ével. Elismeréssel kell adóznom a helybeli papoknak és papnéknak, hogy a főleg állattartásból, földművelésből élő gyülekezeti tagok közül ki tudtak nevelni olyan énekeseket, akiknek műsorán még Händel-művek is szerepelnek.

Amikor ilyen sokféle lelki kincssel meggazdagítva érzi magát az ember, önkéntelenül is felbuzog benne a törleszthetnék. Ezért a magányosok számára rendezett összejövetelen aziránt érdeklődtem a besötételő színek viselőitől, az ún. „fekete seregtől”, hogy kik a faluban azok, akik igazán a rászorultak. Nagy csönd lett erre. Bizonyára gondolatban végiglátogatták a portákat, és az összegezésnél kiderült, hogy valójában nincs ilyen. Mert vagy a rokonok vagy a szomszédok mindenkinek gondját viselik. Nehezemre esett ezt elhinni, mert köztudott, hogy Románia szegénységéből nem szorul behozatalra, különösen igaz ez az elszegényedő magyar falvakra. Mégis egybehangzóan megerősítették, hogy nem tudnak megnevezni rászorulókat. Igaz, arra nem kérdeztem rá, hogy ebbe a „hegyi lakókat” (a roma közösséget) is beleértették-e. Az biztos, hogy velük több baj van – mondták –, s ezek között a legnagyobb az igénytelenség. Három diakónus dolgozik közöttük, őket az egyházi alapítvány alkalmazza. Tervbe van véve egy diakóniai ház építése is.

Egyszer, akad itt látni-, sőt tanulnivaló még az angyaloknak is. Pedig még csak többnyire a gyerekekről és az asszonyokról szóltam. Az utóbbiak az istentisztelet után némán kisorjáznak a templomból, ők ilyenkor sietnek haza, várja őket a tűzhely. Ha ők nem is, de a viseletük elkezdett beszélni hozzám. Azt próbáltam csak továbbadni, amit nekem meséltek – magukról, és arról a nagyon színes, piros rózsás néplélekről, amely odahaza még legalább egy szobányi bútorra is rá van festve.

Amikor az ún. kalotaszegi szobákban járva rácsodálkoztam arra a milliónyi pingált virágra, és azt tudakoltam, hogy ki tud ilyet csinálni, többnyire visszakérdeztek: Hát ki más, mint mi? (Vagyis ez is „home made”.) Csak hát akkor még fiatalok voltunk... – emlékeztek az idősebbek. Még volt türelmünk hozzá. Úgy látszik, abból már lassanként itt is – mint szerte a felgyorsuló világban – behozatalra szorulnak.

Visszatérve a férfiakra, a presbiterekre, ők az istentisztelet után még papi köszöntésre vártak, azután bevonultak elfogyasztani az úrvacsorai „maradékot”. Egy

pohár bor és a megtört kenyérdarab mellett megtárgyalták a világ sorját, és megosztották maguk közt az ünnepi teendőket. Szép számban jelentek meg a templomban, még karácsony harmadnapján is. (Itt nem kapkodják el az ünneplést!) A templomlátogatók nemi megoszlása azt jelzi, hogy itt az Isten-ügy még nem lett asszonyi dologgá, mint sok városi gyülekezetben. A figyelő férfi tekintetek, a kérges tenyerek, a tűző nap és hideg szél cserzette barázdált arcok mögött paptisztelő, nemzetéhez ragaszkodó, Isten-kereső lélek rejtezik. Nem hagyták el az Isten házát anélkül, hogy rá ne zendítettek volna a „Tebenned bízunk eleitől fogva” vagy az „Isten, áldd meg magyart” kezdetű „énekre”.

Mégis, hogy ne idealizáljam ezt a közösséget: megvannak itt is az árnyoldalas hétköznapiak. Bennem maradt annak az asszonynak a kérdése is, aki részletesen elmondta, milyen mostohán bánt el nyári munkára kiküldött fiával az anyaország: Miért van az, hogy természetes életöszönére hallgatva minden nép a sajátját részesíti előnybe, kivéve a magyart. Románia például senkinek nem ad állampolgárságot '89 óta, csak a moldvai románoknak. De annak munkát is meg lakást, gyermekeinek magas ösztöndíjat. Mégse aggódja magát agyon senki amiatt, hogy hol marad a nálunk lépten-nyomon emlegetett „eurokonformitás”.

Az ünneplésnél maradva, még el kell mondanom, hogy bizonyára kevesen tudják az otthoniak közül, hogy az itteni magyarok kétszer kezdik el az újévet. Előbb a románra koccintanak, majd bevárják az egy órával később érkező magyart, hogy elénekelhessék a Himnuszt, és végighallgathassák a Magyar Köztársaság elnökének köszöntőjét.

Hosszúra nyúlna a beszámoló, ha sorra venném, milyen egyéb kínjai vannak az itteni, kisebbségi létbe, szegénységbe nyomorított életeknek. Mégis ez a falu nekem most az ünnepi arcát mutatta. És jó volt az angyalokkal – akik az itteni karácsonyozásban bizonyára még magyarul is megtanultak – együtt örülni annak, hogy ennek a közösségnek még van arca, mégpedig felismerhetően magyar. És ezek a vonások bizony – szóhoz juttatva honleányi elfogultságomat – díszbe öltözöttön páratlanul szépek. Megőrzésre méltóak.

Karácsonyi legátusként közöttük szolgálván hadd ragadjak magamhoz még némi Isten-képviseletet, hogy hozzátegyem azt is: szerintem ezt Odafönn is így látják.

Kolozsvár, 2004. január hava.

Boldog vagy óh, kised Erdély! Bár a csinos Európának legvég-sőbb szélein fekszel is, boldog vagy; és te fogod bé a legutolsó Magyar-nak szemeit, mikor mi már vagy Oesterreicherek vagy Rusznyákok leszünk.

Csokonai Vitéz Mihály ezelőtt több mint 200 évvel írta ezeket a sorokat.